

курсу загальної фізики для нефізичних спеціальностей /В. В. Фоменко // Засоби і технології сучасного навчального середовища : Матеріали науково-практичної конференції, м. Кіровоград, 21-22 травня 2010 року / відповідальний редактор С. П. Величко. – Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2010. – С. 277-280.

Аннотація

В статье рассмотрены вопросы роли идеальных учебных физических моделей в физическом образовании для нефизических специальностей высших учебных заведений. Показана роль учебных физических моделей как дидактических носителей физической сущности рассматриваемых вопросов, их значение в построении структуры содержания модулей курса и в формировании физических основ профессиональной подготовки специалистов.

Ключевые слова: *физическое образование для нефизических специальностей, идеальные учебные физические модели, структурирование содержания курса общей физики, профессиональная ориентация курса общей физики.*

Annotation

The questions of role of ideal educational physical models in physical education for nonphysical specialities of higher educational establishments are considered in the article. The role of educational physical models as didactic transmitters of physical essence of the examined questions, their value in the construction of structure of contents of the modules of course and in forming of physical bases of professional education of specialists are shown.

Keywords: *physical education for nonphysical specialities, ideal educational physical models, determination of structure of contents of general physics course, professional orientation of general physics course.*

УДК 383.07(43)

Чумак М. Є.
*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядаються загальні питання профільного навчання, доводиться, що введення профільного навчання та допрофільної підготовки учнів є найважливішою передумовою для розробки й застосування в педагогічній практиці нових засобів профорієнтаційної роботи.

Ключові слова: *профільне навчання, загальноосвітні навчальні заклади, освіта учнів.*

Сучасна цивілізація досягла такого високого рівня техніко-технологічного розвитку завдяки тому, що протягом тривалого часу з покоління в покоління людство передавало накопичений науково-практичний досвід у вигляді теорій, законів та прикладів дії. Ведучу роль у збереженні та передачі накопиченого людством досвіду відіграє освіта. Щоб відповідати вимогам сьогодення, система освіти повинна функціонувати з урахуванням запиту суспільства до рівня теоретичної та практичної підготовки молоді людини з урахуванням її майбутньої трудової діяльності, а також нахилів та бажання останньої займатися певним видом трудової діяльності.

З метою розв'язання проблем забезпечення висококваліфікованими кадрами різних галузей матеріального виробництва національної економіки та вдосконалення підготовки молоді до дорослого життя в систему загальної освіти була запроваджена Концепція профільного навчання, тобто постала необхідність у створенні умов для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів при формуванні орієнтації на певний вид майбутньої професійної діяльності.

Очевидно, що якість організації профільного навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах у значній мірі залежить від рівня професійної підготовки вчителів, які викладають предмети та спецкурси. Таким чином, можна констатувати, що вчитель у системі профільного навчання – це ключова фігура. Він має право рекомендувати профіль подальшого навчання, тобто фактично стоїть у витоків вибору молодою людиною майбутнього професійного шляху.

Даний аспект, дійсно, є достатньо важливим, оскільки саме профорієнтаційна робота враховує конкретне освітньо-виробниче регіональне оточення учня, зорієнтована на задоволення пізнавальних інтересів, виявлення та розвиток практичних здібностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів, аналізує їх орієнтири й подальші життєві плани, та, по можливості, коригує їх відповідно до запиту суспільства.

Проблема вдосконалення підготовки майбутніх учителів до профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі дослідження різних аспектів компетентного підходу розглянута в роботах І. Анісімова [0], С. Ільченко [0], О. Сіланова [0] та ін.

Отже, в умовах модернізації освіти необхідно виявити особливості запровадження та реалізації профільного навчання у загальноосвітній школі. Для розв'язання цього завдання необхідно, перш за все, розкрити поняття “профільне навчання”, виявити цілі, суспільний запит, форми допрофільної підготовки та профільного навчання, тобто досконало вивчити Концепцію профільного навчання в старшій загальноосвітній школі [0].

Концепція визначає профільне навчання як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу. Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді.

За даними соціологічних опитувань, професійне самовизначення тих, хто надалі має намір навчатися в професійно-технічному навчальному закладі, технікумі (коледжі), починається вже у 8 класі і досягає свого піку в 9-му, а професійне самовизначення тих, хто має намір продовжити навчання у вищому навчальному закладі, в основному формується в 9 класі. Приблизно 70-75 % учнів, закінчуючи 9 клас, уже визначаються у виборі можливої сфери професійної діяльності.

Крім того, про доцільність профілізації навчання говорить той факт, що у вищій школі склалася стійка думка про необхідність додаткової спеціалізованої підготовки старшокласників для проходження вступних випробувань і подальшої освіти у вищих навчальних закладах.

На думку значної частини старшокласників, стан загальної освіти не дає можливостей для успішного навчання у вищому навчальному закладі і побудови подальшої професійної кар'єри. У цьому відношенні рівень і характер повної середньої освіти вважають достатнім менше 12 % опитаних учнів старших класів.

Аналіз ситуації, що склалася, дав підставу для твердження про можливість і

доцільність створення системи спеціалізованої підготовки (профільного навчання) у старших класах загальноосвітньої школи.

Були визначені основні завдання профільного навчання:

1) створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи у процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;

2) виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією;

3) формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенції учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності;

4) забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною, середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Організація профільного навчання передбачає визначення структури та напрямів профілізації, а також вибір моделі організації профільного навчання. Відповідно до мети профільного навчання необхідно найбільш повно забезпечити можливості для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Модель загальноосвітнього навчального закладу з профільним навчанням передбачає можливість різноманітних комбінацій навчальних предметів, що й буде забезпечувати гнучку систему профільного навчання. Ця система повинна включати в себе такі типи навчальних предметів: базові загальноосвітні, профільні та курси за вибором.

Профільні загальноосвітні предмети – це цикл предметів, які реалізують цілі, завдання і зміст кожного конкретного профілю. Вони обов'язкові для учнів, які обрали даний профіль навчання. Профільні предмети вивчаються поглиблено. Особливостями вивчення є: більш глибоке і повне опанування понять, законів, теорій, передбачених стандартом освіти; дотримання системного викладу навчального матеріалу, його логічного впорядкування; широке використання знань зі споріднених предметів; застосування активних методів навчання, організація дослідницької, проектної діяльності учнів. Поглиблене вивчення саме циклу предметів запобігає вузькій спеціалізації, яка здебільшого не відповідає реальним потребам, інтересам старшокласників (часто їх цікавить не один предмет, а група предметів, не одна професія, а кілька близьких професій). Профільні предмети забезпечують також прикладну спрямованість навчання за рахунок інтеграції знань і методів пізнання та застосування їх у різних сферах діяльності, у тому числі й професійній, яка визначається специфікою профілю навчання.

Загальноосвітні школи створюють ті чи інші профілі навчання за рахунок комбінацій базових, профільних предметів і курсів за вибором. Цим самим забезпечується гнучка система профільного навчання, яка дає змогу обрати старшокласнику індивідуальну освітню програму. Орієнтовне співвідношення обсягу базових загальноосвітніх, профільних предметів і курсів за вибором визначається пропорцією 60:30:10 [0].

Можлива така організація освітніх закладів різних рівнів, за якою реалізується не

тільки зміст обраного профілю, а й надається учням можливість освоювати цікавий й важливий для кожного з них зміст з інших профільних предметів. Така можливість може бути реалізована як за допомогою різноманітних форм організації освітнього процесу (дистанційні курси, факультативи, екстернат), так і за рахунок кооперації (об'єднання освітніх ресурсів) різних освітніх установ (загальноосвітнього закладу, установи додаткової, початкової та середньої професійної освіти тощо). Це дозволить старшокласнику одного загальноосвітнього навчального закладу при необхідності скористатися освітніми послугами інших установ загальної, початкової та середньої професійної освіти.

Форми організації профільного навчання регламентують діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу в системі профільних загальноосвітніх навчальних закладів і забезпечують умови для підготовки учнівської молоді до свідомого життєвого самовизначення, професійного вибору та професійної адаптації.

За характером взаємодії суб'єктів профільного навчання виділяються такі форми його організації.

Внутрішньошкільні: профільні класи в загальноосвітніх навчальних закладах; профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах; профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами загальноосвітніх навчальних закладів; динамічні профільні групи (в тому числі різновікові).

Зовнішні: міжшкільні профільні групи району, шкільного округу; профільна школа-інтернат; опорна старша школа з пришкільним інтернатом; навчально-виховний комплекс (НВК); міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК); загальноосвітні навчальні заклади на базі вищих навчальних закладів.

Профільне навчання здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу: однопрофільних і багатопрофільних школах; профільних школах-інтернатах; ліцеях; гімназіях; колегіумах; навчально-виховних комплексах; міжшкільних навчально-виробничих комбінатах; опорних старших школах із пришкільним інтернатом, у тому числі в поєднанні з початковою професійною підготовкою; загальноосвітніх навчальних закладах на базі вищих навчальних закладів; профільних загальноосвітніх навчальних закладах із ресурсним центром для використання іншими закладами освіти мікрорайону, регіону, шкільного округу.

Загальноосвітній навчальний заклад може мати один або кілька профілів. В окремих випадках загальноосвітній навчальний заклад (клас) може бути не орієнтований на конкретний профіль навчання. Тоді задоволення освітніх запитів учнів здійснюється за рахунок введення курсів за вибором, які дають змогу поглибити або професійно спрямувати зміст споріднених базових предметів.

Визначальним етапом у реалізації профільного навчання є допрофільна підготовка. Здійснюється у 8-9 класах для професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі. Форми її реалізації – введення курсів за вибором, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі.

Поглиблене вивчення предмета, крім розширення і поглиблення змісту, має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета, розвитку відповідних здібностей і орієнтації на професійну діяльність, де використовуються одержані знання. Поглиблене вивчення здійснюється або за спеціальними програмами і підручниками, або за модульним принципом – програма загальноосвітньої школи доповнюється набором модулів, які поглиблюють відповідні теми.

Допрофільна підготовка має здійснюватися також через факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади. Ефективність допрофільного навчання потребує налагодження дійової

діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи, профконсультаційної психодіагностики з метою визначення професійних інтересів і нахилів учнів для створення однорідних за підготовленістю та інтересами мікроколективів (класів, груп).

У контексті допрофільної підготовки виникає ще один, новий тип навчальних занять – профінформаційні курси. Передбачається, що на цих курсах будуть вивчатись теми, що сприятимуть самовизначенню учнів щодо профілю навчання у старших класах. Ці курси слід організувати у вигляді навчальних модулів і робити їх короткостроковими (місяць, чверть). Типологія курсів пов'язана з типологією майбутніх профілів, які може запропонувати школа (або мережа в районі, місті).

У плані змісту, профінформаційні курси можуть розглядати загальні проблеми пропонованого профілю, давати загальну характеристику розвитку науки, яка є фундаментом профілю, описувати життя й діяльність найбільш яскравих представників науки, давати огляд практичної значущості профілю, його сучасних можливостей і тенденцій розвитку.

У сучасному підході пропонується називати цю профорієнтаційну діяльність – інформаційною роботою, суть якої полягає в організованому ознайомленні учнів 8-9 класів з місцевими освітніми установами (для можливого продовження освіти після основної школи), у вивченні умов прийому, особливостей організації освітнього процесу, освітніх програм, у відвідуванні днів відкритих дверей тощо.

У цьому контексті розглядається профільна орієнтація та психолого-педагогічна діагностика учнів 8-9 класів. Пропонується кілька напрямків цієї діяльності – анкетування та консультації, в рамках яких учні 8-9 класів ознайомлюються з переліком профілів, з особливостями кожного з них, з можливостями використання отриманих знань у різних професіях, ознайомлюються з переліком професій, які затребувані в даному регіоні. Очевидно, що допрофільна та профорієнтаційна роботи не можуть бути повністю реалізовані за час занять. Тому, необхідна спеціальна програма профорієнтації в позаурочний час.

Принципова відмінність сучасної допрофільної підготовки та профорієнтації полягає в тому, що системоутворюючою одиницею профорієнтаційної роботи в 70-80-ті роки була професія, а тепер системоутворюючою одиницею всієї педагогічної діяльності в цьому напрямку є профіль. Саме навколо того чи іншого профілю розгортається змістовна педагогічна діяльність з інформування та психолого-педагогічної діагностики.

Багато, щоб самовизначення учнів у своєму майбутньому було у 8-9 класі досить повним. Хоча, звичайно, не можна виключати можливості подальшої переорієнтації юнаків і дівчат, тому що досвід показує, що у 10-15 % учнів така профорієнтаційна ясність все-таки недостатня, і тому слід передбачити м'які форми входження в систему профілізації. Розуміння цієї обставини потребують посилення позаурочної роботи, яка дозволить розширити часові межі допрофільної орієнтації і збільшити обсяг інформаційної роботи за рахунок залучення до неї колишніх випускників школи, фахівців у різних галузях науки, громадських організацій, підприємств тощо.

Найважливішою соціальною вимогою до школи, є орієнтація освіти не тільки на засвоєння учнем певної суми знань, а й на розвиток його особистості, пізнавальних та творчих здібностей, успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці. При цьому розв'язання цих завдань має стати органічною складовою педагогічної діяльності, інтегрованою у загальний процес навчання та розвитку.

Введення профільного навчання та допрофільної підготовки учнів є найважливішою передумовою для розробки й застосування в педагогічній практиці нових засобів профорієнтаційної роботи з учнями на більш ранніх вікових етапах у зв'язку з тим, що ситуація вибору профілю навчання та напрямки подальшої освіти виникає вже у

випускному класі основної школи.

Профінформаційна робота, крім свого основного завдання, може частково компенсувати недоліки існуючої системи освіти і, зокрема, профільного навчання, демонструючи необхідність становлення нового типу соціальності у майбутніх випускників та провокуючи власні роздуми учня про цілі і сенс подальшого соціального та професійного становлення.

Виявлення засобів професійної орієнтації, які можуть бути адаптовані до завдань профільної орієнтації, і створення оригінальних профільно-орієнтаційних засобів, ставить завдання співпраці представників служб зайнятості, психологів, педагогів, керівників школи та працівників органів управління освіти, причому не стільки формального співробітництва, а появи їх самоорганізованої спільноти.

Очевидно, що частина змісту, форм і методів профільної орієнтації може бути запозичена у процесі адаптації теорії і практики професійної орієнтації до ситуації самовизначення в допрофільному класі. Відома профорієнтаційна тріада “хочу – можу – треба” в сучасних умовах накладається на комплекс соціально-адаптаційних та ціннісно-смыслових запитань, які можуть бути зведені до трьох основних “Ким?”, “Яким?”, “Навіщо?” (ці запитання відповідають трьом основним блокам опитувальника Н. Пряжнікова [10] “За і проти”, що успішно застосовується в профконсультуванні старших учнів).

Школа ж, якщо вона спирається на реалізацію індивідуальної профорієнтаційної активності учня, на відміну від професійного середовища, намагається створити умови для формулювання учнем відповідей на інші запитання, які можуть бути сформульовані (за М. Криловою) наступним чином: “Що?” (інформаційний компонент змісту), “Як?” (діяльнісний компонент змісту) і “Навіщо?” (ціннісний компонент змісту). Для профорієнтаційних цілей у ситуації вибору профілю навчання, до цих очевидних блоків, можливо, слід додати ще й блок питань “Де?”. Профорієнтаційна тріада “хочу – можу – треба” у використанні до ситуації продовження навчання в старших класах може бути редукована до “хочу – можу”.

У ситуації ж продовження освіти в установах середньої професійної освіти актуальними стають вже проблеми не профільної, а професійної орієнтації [0].

Основним об’єктом уваги педагога в профільній орієнтації повинен бути сформований в тій чи іншій мірі суб’єктний досвід учня, в який можуть бути включені уявлення про власні прояви пізнавальної активності, прийоми виконання розумових і практичних дій, а також особистісні цінності, установки, стереотипи. Однак в аспекті становлення суб’єктного досвіду учня в ситуаціях профільної орієнтації будуть виникати ті ж проблеми, що і при реалізації засобів професійної орієнтації.

Зразковими критеріями готовності учнів 8-9 класів до вибору профілю навчання в старшій школі, на думку С. Чистякової, П. Лернера, можуть виступати:

- наявність ціннісних орієнтацій, пов’язаних з профілем навчання і відповідними йому напрямками післяшкільної освіти;
- наявність індивідуально виражених цілей профільного навчання;
- інформаційна підготовленість щодо значущості профільного навчання для подальшого продовження освіти, життєвого, соціального та професійного самовизначення;
- наявність досвіду прикладання зусиль з освоєння навчального матеріалу, засвоєння компетенцій, що є необхідними у профільному навчанні (С. Чистякова, П. Лернер).

На сьогодні накопичено досить великий обсяг знань з професійної орієнтації. Можна виділити ряд напрямків, що сприяють вирішенню питань професійного

самовизначення підростаючого покоління: А. Асмолов [0], В. Зінченко та М. Янцур [0], С. Чистякова [0] розробили теорію і практику профорієнтації; Е. Клімов [0] дав психологічну характеристику професійної діяльності, розкрив теоретичні основи профконсультації; П. Шавір [11] виявив структуру професійного самовизначення та фактори, що впливають на нього. Однак питання підготовки майбутніх учителів до профорієнтаційної роботи в межах профільного навчання учнів не отримали до цього часу належного теоретичного обґрунтування.

Викладене вище визначило проблему, яка полягає в необхідності наукового обґрунтування процесу професійної підготовки майбутнього вчителя до профорієнтаційної роботи з учнями в системі профільного навчання та допрофільної підготовки.

Використана література:

1. *Анисимов И. Н. Методика специализированного физического практикума по формированию профильной компетентности педагога профессионального обучения* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Анисимов Илья Николаевич. – Рязань, 2006. – 230 с.
2. *Асмолов А. Г. Психология личности* / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
3. *Воронина Е. В. Профильное обучения: модели организации, управленческое методическое сопровождение* / Е. В. Воронина. – М. : 5 ЗА ЗНАНИЯ, 2006. – 11 с.
4. *Зінченко В. П. Теорія і практика розбудови системи професійної орієнтації в сучасних умовах* / В. П. Зінченко, М. С. Янцур // Оновлення змісту і методи психології освіти та професійної орієнтації. – 1998. – Вип. 4. – С. 4-15.
5. *Ильченко С. В. Формирование компетентностей учителя сельской школы к реализации профильного обучения* диссертация : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ильченко Сергей Викторович. – Сургут, 2007. – 225 с.
6. *Климов Е. А. Как выбирать профессию* / Е. А. Климов. – М. : Просвещение, 1990. – 158 с.
7. Концепція профільного навчання в старшій школі з коментарями та запитаннями оптимістичного песиміста, або реаліста // Підручник для директора. – 2003. – № 11/12. – С. 4-20.
8. *Пряжникова Е. Ю. ПрофорIENTATION: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии]* / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников. – М. : Академия пед наук, 2005. – 494 с.
9. *Силанов А. Н. Социально-педагогические условия моделирования программы профессиональной подготовки учителя для работы в профильной школе* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Силанов Алексей Николаевич. – Калининград, 2006. – 112 с.
10. *Чистякова С. Н. Педагогическая поддержка профессионального самоопределения старшеклассников* : книга для учителя и социального педагога / С. Н. Чистякова, П. С. Лернер, Н. Ф. Родичев, Е. В. Титов; [под ред. С. Н. Чистяковой]. – М. : Новая школа, 2004. – 112 с.
11. *Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности* / П. А. Шавир. – М. : Педагогика, 1986. – 96 с.

Аннотация

В статье рассматриваются общие вопросы профильного обучения, утверждается, что введение профильного обучения и допрофильной подготовки учащихся является важнейшей предпосылкой для разработки и применения в педагогической практике новых средств профориентационной работы.

Ключевые слова: *профильное обучение, общеобразовательные учебные заведения, образование учащихся.*

Annotation

The general questions of type studies are examined in the article, it will be that introduction of type studies and preparations of students is major pre-condition for development and application in pedagogical practice of new facilities of practice work.

Keywords: *type studies, general educational establishments, education of students.*